

BRNĚNSKÉ ZVONY RODU HAUBICŮ

František John

Dějiny zvonařství v Brně patří v rámci Moravy k nejméně zpracovaným. Brněnské zvonařství si zaslouží pozornost i z toho důvodu, že mírou a kvalitou své produkce bývalo často na samém vrcholu ve srovnání se soudobou tvorbou v dalších zvonařských centrech nejen na Moravě, ale i v Čechách a ve Slezsku. Tato charakteristika náleží také tvorbě zvonařské rodiny Haubiců, jejíž příslušníci byli činní v Brně v pozoruhodném období střídání slohových názorů na výzdobu zvonů, přechodu pozdně gotického pojetí v renesanční. Progresí v přejímání humanistických názorů na výzdobu předmětů kovoliteckého uměleckého řemesla mají příslušníci tří generací zvonařů, Šimon starší, Jeroným a Šimon mladší, v českých zemích v mnoha směrech prvenství. V případě Jeronýma Haubice, který byl množstvím odlévaných zvonů, a to často i monumentálních rozměrů, na vrcholu rodinné tvorby a v přejímání moderních prvků byl velmi progresivní, je toto vybočení z běžné tvorby konkurenčních zvonařů naprosto jednoznačné.

Na počátku poznání díla tvůrců předmětů umění a uměleckého řemesla stojí podrobná dokumentace dochovaného díla. Brněnské zvony rodu Haubiců takto podrobně doposud zdokumentovány nebyly. Zmínky v literatuře se většinou omezily na výčet jejich díla, který se s rostoucím poznáním postupně rozšiřoval, stejně tak jako rozsah popisu a charakteristiky.

Dílo brněnské zvonařské dílny Haubiců stručně představil politik a historik Christian rytíř d'Elvert (1803–1896).¹ V soupisu moravských zvonařů poznamenal architekt a restaurátor August Prokop (1838–1915) u Jeronýma Haubice (Hieronymus Hauwitz) ulití 112 centnýřů těžkého zvonu pro kostel sv. Jakuba v Brně a jméno Šimona Haubice (Haubitsch, Haubitz) uvádí bez uvedení konkrétního díla k roku 1520.² V přehledu zvonařů působících pro kostely olomoucké arcidiecéze uvedl novojičínský farář a historik umění P. Robert Schünke (1855–1933) zvonaře Gerona z Brna, který ulil roku 1495 (správně 1497) zvon do Opatovic.³ Větší pozornost byla moravskému gotickému a renesančnímu umění zaslouženě věnovaná v rámci přípravy výstavního projektu *Od gotiky k renesanci*, který v roce 1999

proběhl v Brně, Olomouci a Opavě. V brněnském katalogu připravil kapitolu o brněnských kovoliticích Bohumil Samek,⁴ zhodnotil při tom poznatky získané při přípravě svého rozsáhlého soupisného díla zabývající se uměleckými památkami Moravy a Slezska.⁵ Poznání zvonařského rodu Haubiců rozšířila Zdeňka Hledíková na základě studia zvonu litého Jeronýmem roku 1499 pro kostel Nanebevzetí Panny Marie v Kladsku, Jeronýmovi současně připsala nesignovaný zvon z roku 1498 zavěšený ve stejném kostele.⁶ Ucelenější charakteristiku tvorby rodu Haubiců přinesl v práci o zvonařství na Moravě a ve Slezsku Leoš Mlčák.⁷ Mimo jiné upozornil na jediný dosud známý zvon mistra Šimona Haubice st. odlitý roku 1460 pro kostel sv. Archanděla Michaela v Brně. V rámci soupisů epigrafických památek byl předmětem zájmu badatelů ze souboru brněnských zvonů rodu Haubiců pouze velký zvon Jeronýma Haubice z roku 1515 v kostele sv. Jakuba v Brně, jeho popis se zaměřuje na přepis nápisu uváděný zde proti skutečnému stavu se značnými odchylkami.⁸

Předpokladem pro poznání tvorby zvonařské dílny je podrobná dokumentace zvonů. Teprve na jejím základě je možné zvonařské dílo náležitě vyhodnotit a přinést nová zjištění, jako to bylo možné v případě zvonů mistrů Jeronýma a Šimona ml. ve Velkých Opatovicích, Jevíčku a Letovicích.⁹ Výchozí metodou této studie byla podrobná kampanologická dokumentace všech doposud známých zvonů mistrů Šimona st., Jeronýma a Šimona ml. Haubiců. Od mistra Šimona st. je znám jediný zvon v Brně (1460, kostel sv. Archanděla Michaela). Z díla Jeronýma Haubice doposud známe jeho dochované signované zvony ve Velkých Opatovicích (1497; okr. Blansko), Kladsku (1499, kostel Nanebevzetí Panny Marie; Polsko), Hustopečích (1501; okr. Břeclav), Ivančicích (1505; okr. Brno-venkov),¹⁰ Jevíčku (1509; okr. Svitavy), Znojmě (1511, zvonice při kostele sv. Archanděla Michaela), Brně (1515, kostel sv. Jakuba), Moldovenešti (1515; maďarsky Várfalva, německy

1 d'ELVERT, Christian. Die berühmte Glockengiesser-Familie Haubitz von Brünn. *Notizenblatt*. 1877, s. 71; d'ELVERT, Christian. Zur mährisch-schlesischen Glockenkunde. *Notizen-Blatt*. 1892, s. 87–97.

2 PROKOP, August. *Die Markgrafschaft Mähren in Kunstgeschichtlicher Beziehung*. sv. III. *Das Zeitalter der Renaissance*. Wien: 1904.

3 SCHÜNKE, Robert. Olmützer Glockengiesser. *Mitteilungen des Erzherzog Rainer-Museum für Kunst und Gewerbe in Brünn*. 1916, č. 12, s. 145.

4 SAMEK, Bohumil. Výtvary konvářů a kovoliticů. In: CHAMONIKOLA, Kaliopi a MARTYČÁKOVÁ, Alena. *Od gotiky k renesanci: výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*. Brno: Moravská galerie, 1999, s. 568–570 a 572–573.

5 SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska. Díl 1, A–I*. Praha: 1994. Zvon v Brně v kostele sv. Jakuba – s. 169; v Brně v kostele sv. Janů – s. 180; v Hustopečích – s. 572 a v Ivančicích – s. 598; SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska. Díl 2, J–N*. Praha, 1999. Zvon v Letovicích – s. 341.

6 HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Velký zvon v Kladsku a brněnský zvonařský rod Haubiců. In: *Campana Codex Civitas: Miroslav Flodr octogenario*. Brno: 2009, s. 63–80.

7 MLČÁK, Leoš. *Zvony na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc: Kaligram, 2014.

8 CERRONI, Jan Petr. *Glockeninschriften in Mähren und österreichisch Schleien*. Moravský zemský archiv v Brně, G 12, Cerroni I, č. 58.; HAVRÁNKOVÁ, Vilemína. *Epigraphica Brunensia. katalog brněnských nápisů do roku 1800*. Brno, 1970. Diplomová práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně. Filozofická fakulta.; ŠRÁMEK, Pavel. *Příspěvky k epigrafickému soupisu památek moravského zvonařství*. Brno, 1973. Diplomová práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně. Filozofická fakulta.

9 JOHN, František. *Od gotiky k renesanci. Zvony rodu Haubiců ve Velkých Opatovicích, Jevíčku a Letovicích. Sborník Muzea Blansko*. 2010, s. 3–13.

10 Bohumil Samek mylně uvádí, že se jedná o barokní kopii gotického zvonu. SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska. Díl 1, A–I*, Praha: 1994, s. 598.

Burgdorf, Rumunsko)¹¹ a v Brně (1516, kostel sv. Janů). Mimo zvonů, na kterých se jejich tvůrce sám označil, byly mistru Jeronýmovi připisány zvony v Kladsku (1498, kostel Nanebevzetí Panny Marie; Polsko)¹² a v Měnině (nedat; okr. Brno-venkov).¹³ Mistr Šimon Haubic ml. je autorem zvonů v Mikulově (1523, kostel sv. Jana Křtitele, připisán)¹⁴ a v Letovicích (1528, kostel sv. Prokopa; okr. Blansko). Tento výčet lze na základě nových zjištění této studie rozšířit, mistru Jeronýmovi můžeme připisat zvon z roku 1514 zavěšený ve věži kostela sv. Jakuba v Brně a mistru Šimonovi ml. hodinový cimbál Staré radnice v Brně ulitý roku 1521.

ZVON ŠIMONA HAUBICE ST. Z ROKU 1460

Nejstarším příslušníkem rodu Haubiců, který je na Moravě doložen dochovaným dílem, je Šimon. Archivně je zaznamenána jeho práce pro dóm sv. Štěpána ve Vídni v letech 1470–1476, kam odlil dnes neexistující zvon „Stürmerin“.¹⁵ Doposud není znám jeho příbuzenský vztah s dalšími příslušníky rodiny. Jan Haubic působil roku 1477 ve Zhořelci, kde měl přivést vlastnoručně vyrobeným potrubím vodu z Nisy ke kostelu sv. Petra a dále do města. Další z kovolitců s příjmením Haubic (Haüwriz)¹⁶ se jmenoval Matyáš, byl autorem zvonů pro Kodersdorf (Horní Lužice) z let 1460–1475, Vratislav (1471) a Zhořelec (1472).¹⁷

Šimonův zvon, který odlil pro dominikánský konvent v Brně, měří v dolním průměru 114 cm, jeho hmotnost činí asi 1000 kg a ladění fis¹. Pozoruhodný je především umístěním autorské signatury, která je provedená na příklopu zvonu, mezi závěsnou korunou se šesti uchy zdobenými výžlabky a jeho horním okrajem. S modelováním nápisů na příklop zvonů se v kontextu vývoje zvonařství setkáváme velmi ojediněle a můžeme tak usuzovat na značnou zvonařovu invenci a novátorství. Nápisové zrcadlo se signaturou je psané gotickou minuskulí o výšce písma 1,5 cm. Nápadité je uvození a dělení slov jetelovým křížem, který byl prvotně určen k větší abecední sadě použité pod horním okrajem zvonu, výsledek tak působí poněkud nesourodě. Jedná se však o důležitou výpověď o práci zvonaře, který při modelaci nápisové výzdoby používal formy, jimiž disponovala jeho dílna, a k menší abecední matici zřejmě neměl odpovídající dělicí znaky. Třířádkové nápisové

Detail nápisu a trojice svetic na krku zvonu Šimona Haubice ml. z roku 1460. (foto: František John)

zrcadlo zvonař umístil z čelní strany zvonu, v německé tradiční nápisové formulaci se označil jako vytrvalý + *simon · havbecz / vnvertrosen · hat · mich · gegosen*. Tento zvonařův přívlastek měl připomenout vytrvalost a pracovitost kovolitce, vlastnosti potřebné pro náročnou zvonařskou práci. Pod horním okrajem zvonu obíhá dvouřádkový nápis, jednotlivé řádky jsou vymezené celkem třemi linkami. Nápis je psaný gotickou minuskulí o výšce písma 3,2–4,3 cm, uvozený a dělený jetelovými kříži. Druhý řádek je uvozen prázdnou routou se dvěma stáčenými vlasovými tahy, z routy před slovem *resvrexít*, která nahrazuje jako dělicí znaménko jetelový kříž, vybíhají čtyři vlasové tahy. Iniciála je z důvodu možnosti namodelování do linkami předem vymezeného řádku položena: + *Regina · celi · letare · allelvia · qvia qvem · mervisti · portare · allelvia · resvrexít · sicvt · dixít · alle(l)via · ora / · pro nobis · devm · allelvia · o clemens · o pia · dulcis mater v(ir)go · maria · anno · domi(ni) · pio · m · cccc · vnd · lx*. V nápisové legendě je použita velikonoční mariánská antifona Regina coeli letare, která je v pozdějších letech s velkou oblibou používaná Šimonovým následovníkem, zřejmě jeho synem, Jeronýmem. Tato velikonoční modlitba není doložena na zvonech jejich současníků¹⁸ a můžeme ji tak pokládat za jeden z atributů zvonařské hutě Haubiců. Závěrečnou část nápisu po radostném *allelvia* tvoří poslední verše další ze známých středověkých antifon, Salve regina, a datování s německou spojkou *und* mezi stovkami a desítkami. Ojedinělá je taktéž poměrně bohatá figurální výzdoba. Tu tvoří z čelní strany postavy tří svetic – reliéf

11 PATAY, Pál. *Corpus campanarum antiquarum Hungariae. Magyarország régi harangjai és harangöntői 1711 előtt*. Budapest: 1989. s. 82.; BENKŐ, Elék. *Erdély középkori harangjai és bronz kereszteselmedencéi*. Budapest-Kolozsvár: 2002. s. 367.

12 HLEDÍKOVÁ, pozn. 6.

13 SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska. Díl 1, J–N*. Praha: 1999. s. 466.

14 JOHN, František. Mikulovské zvony. *RegioM. sborník Regionálního muzea v Mikulově*. 2015, s. 129–145.

15 WEISSENBACK, Andreas a PFUNDNER, Josef. *Tönendes Erz. Die Abendländische Glocke als Toninstrument und die historischen Glocken in Österreich*. Graz-Köln: 1961. s. 205.

16 d'ELVERT, pozn. 1.

17 EICHLER, Hans-Georg. *Handbuch der Stück- und Glockengiesser auf der Grundlage der im mittleren und östlichen Deutschland überlieferten Glocken*. Greifensee: 2003.

18 K nápisům na středověkých zvonech blíže viz FLODR, Miroslav. Nápis na středověkých zvonech. *SPFFBU*. 1973, řada C, č. 20, s. 143–57.

madony (výška 12,5 cm) doprovázený reliéfem sv. Marie Magdaleny (výška 13 cm) a sv. Barbory (výška 12,5 cm). Na protější straně je vymodelován reliéf Archanděla Michaela vysoký 14 cm. S tolika figurálními reliéfy na jednom zvonu se v moravském prostředí setkáváme velmi ojediněle. Mezi figurální náměty uplatňované na pozdně středověkých zvonech s největší frekvencí patří madony a kříže s Ukřižovaným, často doprovázené Pannou Marií a sv. Janem Evangelistou. Proto se nabízí srovnání mariánského reliéfu s další tvorbou mistrů Haubiců, které přineslo zajímavá zjištění. Stejná madona je vymodelována na signovaných zvonech mistra Jeronýma v Kladsku (1499), Hustopečích a Ivančicích a jemu připisaném zvonu v Měnině. Je tedy nasnadě, že mistr Jeroným tuto formu spolu s dalším vybavením dílny převzal od Šimona st. Se stejným námětem vytvořeným pomocí matrice, která měla též původ, se ovšem v detailu v pozměněných variantách setkáváme také na zvonech dalších zvonařů. Tomáš Chvátal, který se věnoval výzdobě středověkých zvonů v Čechách, poukázal na používání tohoto námětu na zvonech kutnohorského zvonaře Ondřeje Ptáčka a jeho následovníků či u pražského zvonaře Jana Cantaristy. Figurou madony aplikovanou na jindřichohradeckém zvonu Ondřeje Ptáčka z roku 1495 považoval za nejstarší výskyt tohoto námětu.¹⁹ Spolu s posunem prvního doloženého použití reliéfu do roku 1460 tak můžeme výčet zvonařů pracujících s matricí stejného původu rozšířit i o brněnské Haubice. Jednotlivé reliéfy se ovšem díky kopírování či domodelování v detailech odlišují. Zatímco Šimon Haubic nechává Mariinu hlavu bez ozdob, Ondřej Ptáček ji ozdobil diadémem, Jan Cantarista mohutnou korunou. Vyobrazení madony je poměrně tradiční – Panna Maria drží Ježíška na pravé ruce, levou rukou ho přidržuje, Ježíšek vztahuje ruce k Mariině krku. Draperie pláště vytváří mezi rukama rozepjaté mísovité záhyby, po stranách kaskádovitě splývá. Při modelování sad matric figurálních reliéfů si jejich tvůrci často pomáhali využitím kopií již vytvořených postav. Obdobně mohl zvonař postupovat i v případě, že byl ze strany objednatele zvonu požadavek na konkrétní světeckou postavu, jejíž matricí zvonař ve své výbavě nedisponoval. Touto cestou byl vymodelován reliéf sv. Barbory stojící po Mariině pravici. Postava má totožné všechny části těla i draperie s figurou madony, pouze v rukou drží místo Ježíška válcovitou věž s cimbuřím a kuželovou střechou. Reliéf sv. Marie Magdaleny (protějškový ke sv. Barboře) má zřetelně odlišné řasení draperie, byť byl určitě součástí téže sady reliéfních matric. Plášť pod rukama je nařasen měsíčkovitými zalamanými záhyby, ve střední části těla lineárně splývá. Mírné naklonění hlavy je ovšem u všech tří světců stejné. Sv. Marie Magdalena drží v rukou jako atribut nádobku. Prokazatelně odlišného původu než tři světci je reliéf sv. Archanděla Michaela, jehož rozvrh je vytvořen v obdélném rámci, modelace postavy a atributů je mnohem jednodušší. Zbytek zvonu je hladký, na přechodu k věnci obíhá jedna profilovaná linka, okraj zvonu je rozšířen plochou lištou.

19 CHVÁTAL, Tomáš. *Příběhy o skrytém umění. (O výzdobě středověkých zvonů v Čechách)*. Praha, 2007. Disertační práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, s 70–71.

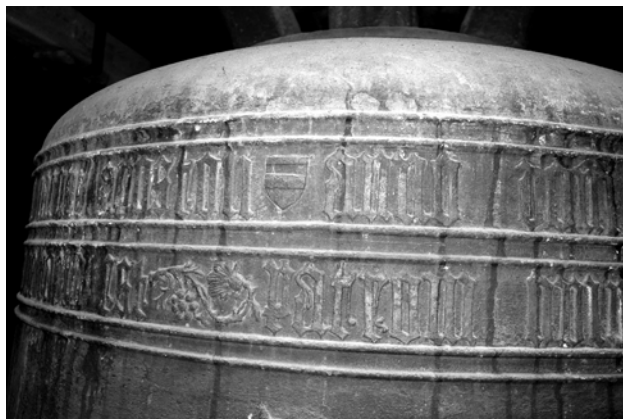
ZVON JERONÝMA HAUBICE Z ROKU 1514

Nejstarším zvonem, který je v Brně zachován od dalšího z příslušníků rodu Haubiců, mistra Jeronýma, je zvon zavěšený v níže položené zvonové stolici věže kostela sv. Jakuba. Zvon byl doposud uváděn bez autorského určení, byť se autorství mistra Jeronýma nabízelo vzhledem ke skutečnosti, že odlil o rok mladší monumentální zvon v témže chrámu a také s ohledem na to, že v tomto období není v Brně doložen žádný další zvonař. Je možné předpokládat, že autor velkého zvonu u sv. Jakuba ulitého v roce 1515 byl natolik konkurenčně silným tvůrcem, že by si zakázku na menší zvon nenechal ujít. Jeronýmovo autorství ovšem mohla potvrdit či vyvrátit až srovnávací analýza. Protože je ve výzdobě zvonu hlavním srovnávacím materiálem jednořádkový nápis gotickou minuskulí o výšce písma 3,8–4 cm vymezený dvěma páry linek, vymodelovaný pod horním okrajem, nabízí se srovnání písma s autorsky určeným Jeronýmovým zvonem. Shoda byla skutečně nalezena, a to se zvonem v Ivančicích. Shodu v plastickém tvaru liter můžeme vysvětlit pouze tím, že k jejich vytvoření bylo použito stejné abecední matrice. Letopočet v závěru nápisu je proveden arabskými číslicemi vysokými 2 cm. Nápisovou legendu tvoří dílensky oblíbená velikonoční mariánská antifona Regina coeli letare, ke které je v tomto případě přidán středověký tropus Alle Domine nate matris Deus: *regina celi letare a(llelvia) qvia qvem mervisti portare a(llelvia) ora pro nobis devm al(l)e domine nate matris 1514*. První písmeno ve slově *devm* je zvýrazněno šikmým posazením. Číslice 1 v letopočtu jsou uvedeny jako římská I, číslice 4 jako poloviční 8 ve tvaru X. Pro Jeronýma je typická i závěsná koruna se šesti uchy zdobená pletencí, na které je zvon o dolním průměru 96,5 cm, hmotnosti 660 kg a ladění b¹ zavěšen. Na přechodu k věnci obíhá jedna linka, okraj zvonu je rozšířen plochou lištou. Váha atributů svědčící pro Jeronýmovo autorství vyplývá také ze skutečnosti, že stejné tvary gotické minuskule, modelace pletenců na korunách či formulace nápisové legendy nebyly na zvonech z konkurenčních zvonařských dílen zaznamenány.

ZVON JERONÝMA HAUBICE Z ROKU 1515

Mnohem více prvků výzdoby než strohý menší zvon z roku 1514 nabízí monumentální zvon sv. Jakuba ulitý v roce 1515 o vigílii svátku patrona městského chrámu. Zvon o dolním průměru 197 cm, hmotnosti 5500 kg a ladění b⁰ je zavěšen na koruně tvořené šesti uchy zdobenými pletencem. V dvouřádkovém nápisu pod horním okrajem zvonař použil tradiční gotickou minuskuli o výšce písma 5,8–6,5 cm, řádky jsou vymezeny celkem třemi zdvojenými linkami. Nápis je v prvním řádku uvozen znakem města Brna vysokým 5 cm a na konci druhého řádku zakončen stylizovanou olistěnou větévkou se dvěma různými květy. Byť se s heraldickou výzdobou na zvonech setkáváme již v dřívějším období, je použití znaku donátora, kterým bylo v tomto případě město zastoupené radou spolu s pomocí občanů, jako úvodní značky nápisového řádku velmi originální a novátorské. Mistr Jeroným

Detail nápisu na krku zvonu Jeronýma Haubice z roku 1515.
(foto: František John)

Nápisové zrcadlo a otisky medailí na krku zvonu Jeronýma Haubice z roku 1515.
(foto: František John)

se mohl inspirovat výzdobou zvonu z roku 1459, se kterým se setkal při odlévání zvonů pro kostel Nanebevzetí Panny Marie v Kladsku. Nápisový řádek zvonu pořízeného na náklady johanitské komendy v roce 1459 dělí štítiky s motivy křížů, řádového znaku johanitů. Každopádně bylo odlití zvonu pro kostel sv. Jakuba pro mistra Jeronýma i celé město velkou událostí, jejíž význam se zrcadlí ve znění nápisové legendy: *anno domini 1515 in vigilia sa(n)cti iacobi hoc opvs in honore dei om(n)ipote(n)tis sueq̃ intemerate genitricis virginis mari(a)e ac beati iacobi apostoli / patroni hvivs ecclesie ivssv opera et ope magistri civivm ivdicis senatvsq̃ ac avxilio comvnitatis civitatis brvn(n)ensis fvso ac facto est*. Ve slovech *brunensis* a *fvso* jsou nad *e* a *o* znaky pro krácení. Krk zvonu zdobí monumentální reliéf Malé Kalvárie vysoký 34 cm, který je pro mistra Jeronýma typický. Středem scény je ukřižovaný Kristus s rozepjatými rukama. Ukřižovaný má esovitě prohnuté tělo, rouška vlaje doprava. Vlevo pod křížem stojí zkormoucená Panna Maria zahalená v plášti

s hlavou obrácenou ke Kristovým nohám, vpravo pak sv. Jan Evangelista s hlavou natočenou ke Kristově tváři, v rukou drží otevřenou knihu. Vrchol Golgoty je zatravněný, kříž je v zemi ukotven pomocí klínů. Postavy mají kruhové svatozáře s rovnými paprsky. Nad křížem je esovitě prohnutý titulus bez zřetelného obsahu. Stejný námět monumentální Malé Kalvárie, k jehož vytvoření mistr Jeroným použil totožné formy pro výrobu voskové předlohy výzdoby zvonu z vybavení své dílny, uplatnil Jeroným na zvonech v Jevíčku, ve Znojmě a brněnském kostele sv. Janů. Formu po Jeronýmovi zdědil Šimon ml., zřejmě jeho syn, který tak mohl stejného námětu použít k výzdobě krku zvonu v Letovicích.

Mistr Jeroným byl velkým novátorem v používání moderních prvků výzdoby. Konkrétně má svým zvonek ve Velkých Opatovicích z roku 1497 v českých zemích prvenství v použití kapitálního písma jako alternativy ke gotické minuskuli, výška písma činí 4 cm. Na Moravě je mimo dílo Jeronýma Haubice nejčasnější výskyt kapitály doložen až roku 1526 na zvonu litém mistrem Martinem pro Cholinu.²⁰ Podrobně se vývoji písma používaného ve zvonových legendách věnoval Josef Hejnic, který přehled nejstarších zvonů v českých zemích s nápisy provedenými kapitálou začíná zvonek litým roku 1502 pro jihočeské Fefry (tento údaj však sám Hejnic nepovažuje za důvěryhodný), druhý Hejnicem uváděný je zvon v Kunžaku z roku 1505.²¹ Typ použitého písma na tomto anonymním zvonu zcela vědomě archaizuje a napodobuje gotickou majuskuli, navíc není vyloučen import zvonu ze zahraničí. V Čechách používal kapitální písmo na svých zvonech Jiljí, který je doložen od roku 1519 v Plzni. Od 30. let 16. století je doloženo používání majuskulních liter Matějem Špicem, zvonařem v Roudnici, později v Benešově a v Praze. Od 40. let 16. století zdobilo majuskulní písmo zvony lité mistrem Václavem v Hradci Králové. Nejpozději se kapitální typ písma uplatnil v Praze, což Hejnic vysvětluje odmítáním humanismu kališnickým prostředím kolem pražské univerzity.

Raně humanistickou kapitálu s jinými tvary liter, tedy v jiné abecední sadě, o výšce písmen 2 cm, máme nejdříve doloženou na zvonu v Jevíčku. Jsou pro ni typické raně humanistické prvky: písmeno D je otevřené, E psáno jako epsilon, břevo lity H je na středu zdobeno vypouklým obloučkem. Těchto matric použil mistr Jeroným k vymodelování nápisů pro třířádkové nápisové zrcadlo vymodelované na straně zvonu k Malé Kalvárii protilehlé: *PER ME MAGISTRVM / IHERONIMVM HAVWECZ / CONCIVEM BRVNNENSE*. Poslední litera E je retrográdní. Pod nápisovým zrcadlem jsou málo zřetelné otisky pěti medailí či mincí rozložené ve dvou řádcích, horní o průměru 4,7 cm, pod ní v řádku čtyři medaile o průměrech 2,8 cm, 3,5 cm, 3,5 cm a 2,8 cm. Přejít k věnci je zvýrazněn

20 MLČÁK, Leoš a ŠRÁMEK, Pavel. Olomoučtí zvonaři 16. a první třetiny 17. století. *Vlastivědný věstník moravský*. 1981, s. 39–48.; MLČÁK, Leoš. *Zvony olomouckého okresu*. Olomouc: 1986.

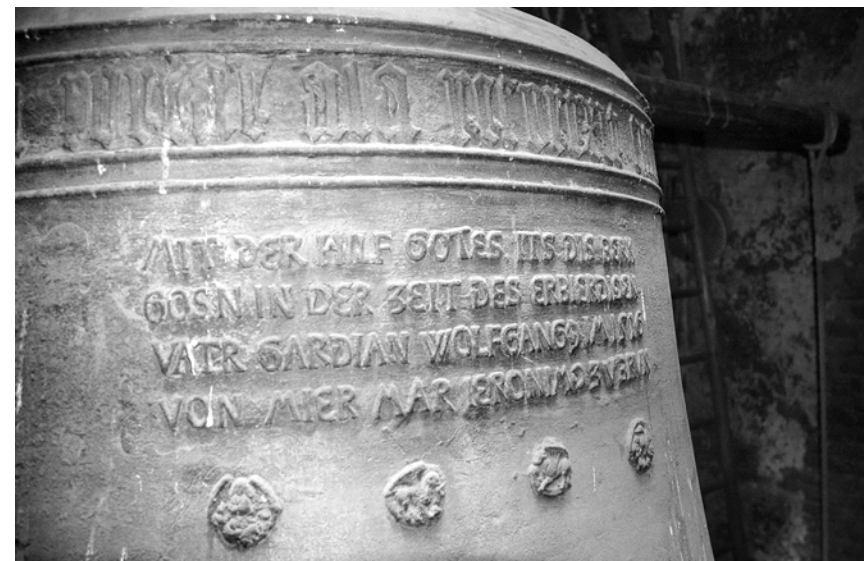
21 HEJNIC, Josef. Nápis na českých zvonech ve 14. až 16. století. *Časopis Národního muzea, vědy společenské*. 1960, roč. CXXIX, s. 1–32.

dvojitou linkou. Na věnci je z čelní strany vymodelován nenáročný reliéf sv. Jakuba Staršího vysoký 15 cm a na protější straně otisky tří medailí či mincí s málo zřetelným obsahem ve dvou řádcích, první o průměru 4,8 cm a pod ní dvě medaile o průměrech 3,3 a 3,2 cm. Okraj zvonu je zesílen plochou lištou. Progresivním prvkem výzdoby je vymodelování jednořádkového nápisu, který je vymezený linkami, shora zdvojenými, přímo na dolním okraji zvonu. (S využitím dolního okraje zvonu pro uvedení nápisu se v českých zemích setkáváme poprvé na Jeronýmově zvonu v Jevíčku.) Starší zvonaři věnec nechávali především z důvodu akustických požadavků většinou hladký, popřípadě jej zdobili ornamentálním pásem, nápisové řádky se soustředily pod horní okraj gotických zvonů. Nápis přibližující okolnosti vzniku zvonu po předchozím požáru chrámu je psán stejným písmem jako na krku zvonu, uvozený větévkou a dělený dělicími znaky ve tvaru routy: ANNO · DOMINI · 1515 · NOCTV · (I)N · PROFESTO · DIVI · VITALIS · MARTIRIS · TEMPLVM · HOC · IN · HONOREM · SANCTI · IACOBI · APOSTOLI · DICTVM · CVM · PLVRIMORVM · ALTARIVM · CELEBRI · DECORE · OCTO · INSIGNIVA · CAMPANARVM · LIQVATIONE · AC · RELIQVO · SVO · MIRIFICO · APPARATV · IGNE · SVBTI · DEVASTATVM · AC · PROPE · FVNDITVS · DETETVM · EST ·. Díky nápisové legendě je tento zvon jako epigrafická památka zajímavým pramenem k dějinám chrámu a města Brna, podobně jako Jeronýmův zvon v kostele sv. Janů.

ZVON JERONÝMA HAUBICE Z ROKU 1516

O rok později než velký zvon chrámu sv. Jakuba odlil mistr Jeroným zvon pro nedaleký klášterní minoritský kostel sv. Janů. Zvon velmi těžkého žebra dolního průměru 153,5 cm, hmotnosti cca 2700 kg a ladění d¹ je zavěšen na koruně se šesti uchy zdobenými pro Jeronýma typickými pletenci. Pod horním okrajem obíhá mezi dvěma páry linek nápis psaný gotickou minuskulí o výšce písma 5,8–6,5 cm uvozený, stejně jako v případě o rok staršího zvonu u sv. Jakuba, 5 cm vysokým znakem města Brna: *regina celi letare al(le)l(v)ia qvia qvem mervisti porta(r)e al(larvi) a resvrexist sice dixit al(le)l(v)ia ora pro nobis devm al(le)lvia*. K vymodelování liter nápisu zvonař použil stejné matrice jako pro velký zvon kostela sv. Jakuba. Z vybavení své dílny použil také formu pro zhotovení voskového modelu Malé Kalvárie o celkové výšce 30 cm, kterou umístil na krk zvonu. Na protější straně krku zvonu je uvedeno čtyřřádkové nápisové zrcadlo, jednotlivé litery byly vymodelovány do matrice s výškou liter 2 cm a mají tedy řadu raně humanistických prvků. Legenda je psaná německy: *MIT DER HILF GOTES ITS DIS BERK / GOSN IN DER ZEIT DES ERBIERDIGEN / VATR GARDIAN WOLFGANGO IM 1516 / VON MIER MA(GISTE)R IERONIMO ZV BRVN(N)*. Věnec je od krku oddělen dvěma plastickými linkami. Okraj zvonu je rozšířen plochou lištou, nad ní obíhá plastická linka.

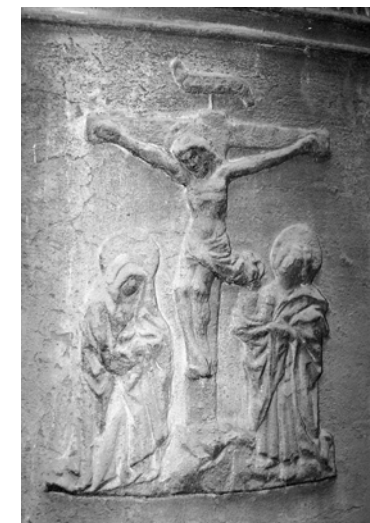
Prvkem výzdoby, s nímž se na zvonech mistra Jeronýma jinde než na zvonu u sv. Janů nesetkáváme (resp. setkáváme, ale v jiném provedení), jsou symboly čtyř

Detail nápisu, nápisové zrcadlo a symboly čtyř evangelistů na zvonu Jeronýma Haubice z roku 1516. (foto: František John)

Koruna zvonu Jeronýma Haubice z roku 1516. (foto: František John)

Reliéf Malé Kalvárie na krku zvonu Jeronýma Haubice z roku 1516. (foto: František John)

evangelistů vymodelované pod čtyřřádkovým nápisovým zrcadlem na krku zvonu. Drobné reliéfy o výšce 4,5 cm jsou dalším z dokladů distribuce matric pro tvorbu plastických předloh mezi řemeslníky. Stejně symboly tvoří výzdobu nárožníků desek Míšeňské právní knihy z 15. století uložené ve fondu olomouckých městských

knih Státního okresního archivu Olomouc.²² Mistr Jeroným nebyl jediným zvonařem, který tyto drobné reliéfy, určené prvotně pro zlatnické a cínařské zpracování, na zvonech použil. Stejně náměty symbolů čtyř evangelistů jsou zaznamenány na zvonu v polských Spytkowicích ulitém zřejmě roku 1513²³, symboly jsou vymodelovány na koncích ramen kříže s ukřižovaným Kristem. Vzhledem k další výzdobě však můžeme vyloučit, že by byl tento anonymní zvon dílem mistra Jeronýma.

HODINOVÝ CIMBÁL ŠIMONA HAUBICE ML. Z ROKU 1521

Nejmladší Jeronýmův zvon dělí od cimbálu Staré radnice v Brně, který lze připsat Šimonovi mladšímu, pět let. Do tohoto období můžeme položit mezigenerační předání dílny. Předpokládáme, že si mistr Šimon zajistil nové předlohy pro výzdobu zvonů na své tovaryšské cestě a tím se odlišil od díla svého předchůdce, řadu dílenských matric ovšem používal dál. K určení autorství dosud anonymního²⁴ cimbálu Staré radnice z roku 1521 jsou totiž důležitými atributy písmo, dělicí znak a modelace pletenců závěsné koruny. Šimon Haubic používal moderní patkové písmo v době, kdy u ostatních zvonařů přetrvávaly formy raně humanistické kapitály, jak je patrné například na zvonech mistrů Ondřeje a Matěje na Novém Městě Pražském (např. zvon sv. Václav z roku 1542 pro katedrálu sv. Víta)²⁵ či na zvonech mistra Filipa z Vyškova.²⁶ Téhož moderního typu kapitálního písma s výraznými patkami a kyjovitým zesílením dříků použil mistr Šimon Haubic mladší na zvonu v Letovicích, jeho výška je ovšem 4,5 cm. Skutečnost, že měl mistr Šimon tuto abecední sadu i v menším rozměru při zachování všech proporcí, můžeme odvodit z nápisu na zvonu v Mikulově,²⁷ na němž byly litery vysoké 2,5 cm (tedy stejně velké, jako na cimbálu brněnské radnice) použity v nápisu pod horním okrajem zvonu. Dalším z oblíbených námětů Šimona ml., doložený na zvonu v Letovicích, je trojlístek, kterým nápis uvozuje. Nápis obíhá pod horním okrajem cimbálu mezi dvěma linkami a jeho legendu představuje tradiční Andělské pozdravení: · AVE MARIA GRACIA PLE(N)A DOMI(N)V(S) TEC(V)M BENEDICTA TV IN MVLIE(RI)B(V)S ET BENEDIC(TV)S FRVCTVS FENTRIS TVI IESVS CHRISTVS AMEN DEO LAVS. Písmeno E ve slově ET je šikmo nakloněné. Ve druhém řádku je ve třech čtvrtinách obvodu cimbálu ve směru psaní nápisu uveden letopočet 1521 o stejné výšce číslic, jako jsou litery. Slova IESVS a CHRISTVS jsou uvedena jako IHS a řecké XPS s vyznačením krácení nad prostředními písmeny. Krácení slov je

důsledně vyznačeno položením břevna nad horní dotažnici. Nápis začíná v místě dvojitých uch závěsné koruny, ta je zdobena tradičními pletenci, které jsou také jedním z atributů zvonařské dílny. Váha argumentů svědčících pro Šimonovo autorství je dána také tím, že stejné tvary progresivní renesanční kapitály s patkami, dělicího znaku ve tvaru trojlístku či modelace pletenců na korunách nebyly zaznamenány na zvonech z konkurenčních zvonařských dílen. Dolní průměr hodinového cimbálu je 126 cm a hmotnost asi 800 kg. Na přechodu k věnci obíhají dvě plastické linky, okraj cimbálu je rozšířen plochou lištou. Před letopočtem je zbytek rekvizičního nápisu z období druhé světové války provedeného bílou barvou: [ST]ADT BRÜNN / [RATH]AUS.

Další z pokračovatelů zvonařské rodové tradice, Šimon Haubic nejmladší, zřejmě syn autora brněnského radničního cimbálu, již není v Brně žádným svým známým dílem doložen. Vzhledem k tomu, že zvony z jeho dílny byly zaznamenány v oblasti Horního Slezska, Malopolska a Katovicka,²⁸ lze předpokládat, že byl činný v některém z větších měst těchto regionů.

Hodinový cimbál Šimona Haubice ml. (foto: František John)

22 KAŇÁK, Bohdan. *Tajemství olomouckých městských knih*. Olomouc: 2014.

23 SZYDŁOWSKY, Tadeusz. *Dzwony starodawne*. Kraków: 1922. s. 58–59.

24 SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska*. 1., A-I. Praha: Academia, 1994. s. 144–145.

25 KYBALOVÁ, Ludmila, LUNGA, Radek a VÁCHA, Petr. *Pražské zvony*. V Praze: Rybka, 2005.

26 JOHN, František a SROVNAL, Jan. Zvony konvářů Filipa a Jana z Vyškova *Acta Mus. Moraviae, Sci. soc.* 2017, č. 1, s. 63–80.

27 JOHN, pozn. 14.

28 SZYDŁOWSKY, pozn. 23.

PRAMENY A LITERATURA

Moravský zemský archiv v Brně:
Fond Cerroni I, G12, č. 58. CERRONI, Jan Petr. Glockeninschriften in Mähren und österreichisch Schleisen.

BENKŐ, Elék. *Erdély középkori harangjai és bronz keresztelőmedencéi*. Budapest-Kolozsvár: 2002. ISBN 963-00-8955-6.

d'ELVERT, Christian. Die berühmte Glockengiesser-Familie Haubitz von Brünn. *Notizenblatt*. 1877, s. 71.

d'ELVERT, Christian. Zur mährisch-schlesischen Glockenkunde. *Notizen-Blatt*. 1892, s. 87–97.

EICHLER, Hans-Georg. *Handbuch der Stück- und Glockengiesser auf der Grundlage der im mittleren und östlichen Deutschland überlieferten Glocken*. Greifenstein: 2003.

FLODR, Miroslav. Nápisý na středověkých zvonech. *SPFFBU*. 1973, řada C, č. 20, s. 143–157.

HAVRÁNKOVÁ, Vilemína. *Epigraphica Brunensia. katalog brněnských nápisů do roku 1800*. Brno, 1970. Diplomová práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně. Filozofická fakulta.

HEJNIC, Josef. Nápisý na českých zvonech ve 14. až 16. století. *Časopis Národního muzea, vědy společenské*. 1960, roč. CXXIX, s. 1–32.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Velký zvon v Kladsku a brněnský zvonařský rod Haubiců. In: *Campana codex civitas: Miroslao Flodr octogenario*. Brno: Statutární město Brno, 2009. s. 63–80. ISBN 978-80-86736-14-3.

CHVÁTAL, Tomáš. *Příběhy o skrytém umění. (O výzdobě středověkých zvonů v Čechách)*. Praha, 2007. Disertační práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta.

JOHN, František. Od gotiky k renesanci. Zvony rodu Haubiců ve Velkých Opatovicích, Jevíčku a Letovicích. *Sborník Muzea Blansko*. 2010. s. 3–13. ISSN 1211-6688.

JOHN, František. Mikulovské zvony. *RegioM. sborník Regionálního muzea v Mikulově*. 2015, s. 129–145. ISBN 978-80-85088-48-9. ISSN 1211-5800.

JOHN, František a SROVNAL, Jan. Zvony konvářů Filipa a Jana z Vyškova. *Acta Mus. Moraviae, Sci. soc.* 2017, č. 1, s. 63–80.

KAŇÁK, Bohdan. *Tajemství olomouckých městských knih*. Olomouc: Kaligram (Studio Trinity, s. r. o. Olomouc), 2014. ISBN 978-80-904847-3-3.

KYBALOVÁ, Ludmila, LUNGA, Radek a VÁCHA, Petr. *Pražské zvony*. V Praze: Rybka, 2005. ISBN 80-86182-95-9.

MLČÁK, Leoš a ŠRÁMEK, Pavel. Olomoučtí zvonaři 16. a první třetiny 17. století. *Vlastivědný věstník moravský*. 1981, s. 39–48.

MLČÁK, Leoš. *Zvony olomouckého okresu*. Olomouc: Okresní středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1986. Umělecké památky olomoucké oblasti.

MLČÁK, Leoš. *Zvony na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc: Kaligram (Studio Trinity, s. r. o.), 2014. ISBN 978-80-904847-2-6.

PATAY, Pál. *Corpus campanarum antiquarum Hungariae. Magyarország régi harangjai és harangöntői 1711 előtt*. Budapest: 1989. ISBN 963-7421-36-X.

PROKOP, August. *Die Markgrafschaft Mähren in Kunstgeschichtlicher Beziehung. sv. III. Das Zeitalter der Renaissance*. Wien: 1904.

SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska. 1., A–I*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0474-2.

SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska. 2., J–N*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0695-8.

SAMEK, Bohumil. Výtvary konvářů a kovolitců. In: CHAMONIKOLA, Kaliopi a MARTYČÁKOVÁ, Alena. *Od gotiky k renesanci: výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*. Brno: Moravská galerie, 1999. s. 568–570 a 572–573. ISBN 80-7027-097-7.

SCHÜNKE, Robert. Olmützer Glockengiesser. *Mitteilungen des Ergherzog Rainer-Museum für Kunst und Gewerbe in Brünn*. 1916, č. 12, s. 145.

SZYDLOWSKY, Tadeusz. *Dzwony starodawne*. Kraków: 1922.

ŠRÁMEK, Pavel. *Příspěvky k epigrafickému soupisu památek moravského zvonařství*. Brno, 1973. Diplomová práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně. Filozofická fakulta.

WEISSENBÄCK, Andreas a PFUNDNER, Josef. *Tönendes Erz. Die Abendländische Glocke als Toninstrument und die historischen Glocken in Österreich*. Graz-Köln: 1961.

KLÍČOVÁ SLOVA: epigrafické památky, kampanologie, kovolitectví, madona, Malá Kalvárie, reliéfní výzdoba, zvonařství

Zusammenfassung DIE BRÜNNER GLOCKEN DER FAMILIE HAUBIC

Die detaillierte Dokumentation über die Brünnner Glocken der Angehörigen der Glockengießerfamilie Haubic brachte neue Erkenntnisse zutage. Die Glocke von Šimon Haubic d.Ä. in der Kirche des hl. Erzengels Michael ist mit einer Autorensignatur versehen, die in innovativer Weise auf der Glockenabdeckung positioniert wurde. Aus der reichen figuralen Verzierung verwendete auch der Nachfolger Jeroným ein identisches Madonnenrelief, und wir begegnen diesem auch auf den Glocken späterer Glockengießer in Böhmen. Dank einer vergleichenden Analyse konnte die Glocke im Turm der Kirche des hl. Jakobs (1514) Jeroným zugeordnet werden. Eine monumentale Glocke aus derselben Kirche aus dem Jahr 1515 trägt in ihrer Verzierung zahlreiche progressive Renaissanceelemente, gleichzeitig hielt sich der Glockengießer jedoch bei der Verzierung an die traditionelle Auffassung. Der Tradition treu blieb er beispielsweise durch die Verzierung der Krone mit Ornamenten und einer Miniaturaufschrift, welche unter der oberen Glockenkante angebracht ist, sowie einem innovativ verwendeten Wappen der Stadt Brünn. Sehr frühzeitig ist die Verwendung von rein humanistischen Kapitalbuchstaben in den Aufschriften, eine von ihnen wurde innovativ an der unteren Glockenkante positioniert. Die Glocke in der Kirche der hl. Johannes (1516) weist ein analoges Verzierungsschema auf, einschließlich eines Reliefs der Kleinen Kalvarie. Der Glockengießer verwendete für die Verzierung auch Symbole der vier Evangelisten, die für Buchecken genutzt werden. Neu wurde die Urheberschaft am Zymbal des Alten Rathauses (1521) festgestellt, das wir auf Grundlage der Kapitalbuchstaben mit Serifen, einem Trennzeichen in Form eines dreiblättrigen Kleeblatts und der Modellierung der Ornamente Šimon Haubic d.J. zuordnen können.